

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ГАЛУЗЕВОГО ПРАВА**

**ТЕРИТОРІАЛЬНА САМООБОРОНА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття рівня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент IV курсу 12-282 з групи
Спеціальності: 081 «Право»
Освітньо-професійної програми «Право»

Кацун Василь Олександрович

Керівник: к.ю.н., доц. **Проценко М.В.**

Рецензент:
заступник декана
Херсонського факультету ОДУВС,
д.ю.н., проф. **Галуцько В.М.**

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Загальнотеоретичні аспекти територіальної оборони.....	5
1.1. Передумови формування територіальної оборони в Україні.....	5
1.2. Поняття та зміст категорії поняття «територіальна оборона».....	9
РОЗДІЛ 2. Правовий механізм врегулювання територіальної оборони.....	13
2.1. Система законодавства в сфері правового регулювання територіальної охорони.....	13
2.2. Контроль та регулювання діяльності територіальної оборони.....	17
ВИСНОВКИ.....	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Негативного характеру геополітичні тенденції, міжнародний тероризм, деструктивізм різноманітних соціально-економічних, політичних та гуманітарних факторів, агресія РФ проти України, тимчасова окупація Автономної Республіки Крим, частини Луганської та Донецької областей, наявність недосконалої системи забезпечення державної безпеки призводить до необхідності пошуку нових форм та методів подолання вказаних проблем метою яких є забезпечення воєнної безпеки. Основною спрямованістю воєнної безпеки є вчасне виявлення військових посягань та симетрична протидія їм, на що в Україні орієнтовано створення та функціонування системи територіальної оборони в умовах гібридної війни РФ.

Свої наукові праці дослідженню питань правового статусу територіальної оборони в Україні та світі присвятили такі дослідники, як: Г.В. Єфімов [2], М.В. Завальний [1], В. Йокубаускас [4], М.М. Лобко [10], О. Лук'янов [8], О.Б. Мочков [9;10], Є.О. Романенко [16; 17], В.В. Сокурєнко [18;19], П.В. Щипанський [22], С. Янюк [23; 24; 25] та інші.

Мета дослідження полягає у комплексному дослідженні проблем теорії та практики правового статусу територіальної самооборони.

У відповідності до мети було поставлено наступні завдання:

- проаналізувати передумови формування територіальної оборони України;
- визначити поняття територіальної оборони;
- розкрити зміст категорії «територіальна оборона»;

- проаналізувати систему законодавства в сфері правового регулювання територіальної оборони;

- дослідити правовий механізм контролю та регулювання діяльності територіальної оборони.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини в сфері правового регулювання територіальної оборони.

Предмет дослідження – проблеми теорії та практики правового статусу територіальна самооборона.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стала система загальнонаукових, загальнофілософських та спеціальних методів дослідження правової науки. Серед таких методів слід виділити наступні: діалектичний, закони формальної логіки, формальний-юридично, структурно-логічний, історико-правовий, порівняльний метод, метод інтерпретації.

«Моя хата скраю – першим ворога зустрічаю»

Українське народне прислів'я

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

1.3. Передумови формування територіальної оборони в Україні

В 1998 р. в Україні було запроваджено нову систему військово-адміністративного розподілу держави, яке визначило в т.ч. і завдання з організації територіальної оборони та її забезпечення у визначених межах [1].

Указ Президента «Про Воєнну доктрину України» (2004 р., втратив чинність) зазначав наступне: «у разі збройної агресії або збройного конфлікту на державному кордоні Україна вживатиме такі дії: застосування Збройних Сил України та інших військових формувань відповідно до планів їх застосування, не виключаючи при цьому перенесення воєнних дій на територію агресора» [12].

У 2014 році Радою Національної безпеки і оборони України було прийнято рішення про створення відповідних оперативних штабів при державних адміністраціях обласного рівня прикордонних областей, які мали повноваження формувати батальйони територіальної оборони залучаючи військові комісаріати (32 батальйони територіальної оборони). Прототипом створення бригад територіальної оборони стала «Самооборона Маріуполя», яку у 2014 р. було сформовано патріотично налаштованими жителями м. Маріуполь під загрозою захоплення міста представниками «руського мира».

Під час проведення антитерористичної операції на сході України представникам терористичної оборони приходилося виконувати не тільки функції в сфері територіальної оборони, але й «вести наступальні, оборонні і спеціальні бойові дії з сепаратистськими угрупованнями та російськими найманцями, які, крім легкої стрілецької, мають на озброєнні і важку зброю, бронетехніку та артилерію, протитанкове озброєння і озброєння протиповітряної оборони» [6, с. 53].

Офіційний нормативно-правовий початок становлення та розвитку територіальної оборони новітнього часу незалежної України датується 2018 р., коли у травні на засіданні Комітету національної безпеки, оборони та розвідки України було розглянуто проект Закону «Про територіальні оборону».

Починаючи з 2014 р. було розроблено сім законопроектів закону про територіальні оборону, проте станом на 2021 р. відповідний закон так і не було прийнято. На початку 2021 р. в рамках пілотного проекту територіальної оборони бригада територіальної оборони Херсонської області взяла участь у проведенні командно-штабних навчань «Об'єднані зусилля», до даних навчань також залучалися активісти куренів і роїв Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» (Джура) та активістів обласного осередку «Пласту» [20].

Офіційно День територіальної оборони в Україні почали відмічати з 2020 р., дата якого – 4 жовтня.

Було сформовано бригади територіальної оборони на базі Сухопутних військ з метою:

- охорони стратегічно важливих для військових комісаріатів об'єктів;
- захисту та охорони кордону в прикордонних територіальних зонах;
- боротьби з диверсантами;

- забезпечення сталої роботи державних органів, інфраструктур;
- діяльності в умовах особливих, надзвичайних та військових станів в регіоні та державі тощо.

Приклади територіальної самооборони: приклади батальйонів територіальної самооборони у містах прифронтової зони, яка знаходиться в зоні найбільшого ризику диверсій з боку бойовиків (Краматорськ, Бахмут, Покровськ, Мар'їнка, Волноваха, Маріуполь та інші).

В межах територіальної оборони діють громадські організації:

- Громадське формування «Загін територіальної оборони м. Києва «Самооборона Києва»»;
- Громадське формування з охорони громадського порядку «Згін територіальної оборони самооборона Київської області»;
- «Добровільна народна дружина самооборони Херсонської області» та інші.

Передумовами формування територіальної оборони також став позитивний досвід зарубіжних країн в цій сфері:

Швейцарія:

- 1) військові сили формуються за територіальним принципом та на основі загальної військової повинності;
- 2) у віці від 19-50 р. чоловіки проходять військову та/або альтернативну службу;
- 3) війська країни складаються з 95 % резервістів з легким стрілецьким озброєнням [7, с. 29].

США:

- 1) територіальна оборона виступає значною частиною армії (її резервом);
- 2) виконує військові та правоохоронні функції;

3) має територіальні представництва у кожному штаті та підпорядковуються губернатору штату і федеральним органам влади;

4) військовослужбовці, які проходять мотивовану резервну службу, можуть за рішенням губернатора бут закликані до дійсної військової служби [7, с. 29-30].

Федеративна Республіка Німеччина:

1) Збройні сили ФРН формуються за вільним наймом або призивом (війська територіальної оборони), чи на основі служби в резерві;

2) структура територіальної оборони відповідає військово-адміністративного поділу держави;

3) основне завдання територіальної оборони – підготовка резервістів, формування частин сухопутних сил, здійснення територіального захисту [7, с. 29].

Республіка Польща (почала формувати територіальні оборону після початку військової агресії РФ проти України):

1) почало діяти Бюро у справах створення територіальної оборони;

2) відбувається процес активного формування територіальної оборони.

До принципів діяльності територіальної оборони М.М. Лобойко відносить наступні: «територіальні війська – це складова або головна частина регулярної армії; територіальна оборона організується і проводиться на національній території держави; утримання військ територіальної оборони дешевше, ніж регулярних; основне навантаження з утримання військ територіальної оборони лягає на державний бюджет, часткове – на місцевий; повна або часткова мобілізація резервістів здійснюється в загрозливий період або з оголошенням воєнного стану (крім США, де приведення військ Національної гвардії в бойову готовність здійснюється на місцевому

рівні); переважно вільний доступ до зброї, яка зберігається вдома, або на підприємстві (складі) поруч із місцем мешкання, що дає змогу підтримувати високий ступінь готовності до дій та деякі інші» [7, с. 30].

Отже, дослідивши досвід окремих зарубіжних країн слід зауважити, що не зважаючи на різні підходи, традиції та історію формування і діяльності територіальної оборони, її ефективність є доведеним фактом. Проте, 100% калька з іноземного досвіду в сфері правового регулювання територіальної оборони в межах українських реалій, на нашу думку неприпустима, адже необхідно враховувати особливості нашого суспільства та держави.

1.4. Поняття та зміст категорії поняття «територіальна оборона»

Дослідження правового статусу територіальної оборони в науці та практиці юриспруденції здійснювалося за наступними напрямками:

- 1) розробка нових принципів та вдосконалення системи територіальної оборони;
- 2) оцінка ефективності діяльності територіальної оборони шляхом застосування ретроспективного методу дослідження;
- 3) перехід від принципу «ЗСУ – для територіальної оборони» до принципу «територіальна оборона – для ЗСУ»;
- 4) досвід іноземних країн в сфері територіальної оборони;
- 5) роль територіально оборонив в процесах де окупації та реінтеграції окупованих українських територій [6, с. 52];
- 6) «мистецтво» територіальної оборони.

Теорія та практика правової науки в сфері дослідження територіальної оборони передбачає використання таких категорії, як «територіальна оборона» («територіальна самооборона»).

Визначення поняття «територіальної оборони» в нормативно-правових актах.

Ст.18 Закон України «Про оборону України» закріплює наступне положення «територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період із завданнями: охорони та захисту державного кордону; забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил); охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій; боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями» [13].

Визначення поняття «територіальної оборони» в науковій думці.

На думку, С. Янюк «ціллю територіальної оборони є надання обороні держави характеру всенародної підтримки, удосконалення системи військової організації держави щодо захисту територіальної цілісності та суверенітету, створення відповідних умов стійкого функціонування державних органів і організацій, об'єктів інфраструктури та життєдіяльності, економіки в цілому, в разі можливої воєнної агресії, а також в разі введення воєнного часу та надзвичайного стану» [24, с. 124].

До мети функціонування територіальної оборони відносяться:

- захист мирного населення;
- підвищення боєздатності військових частин, воєнізованої поліції;
- проведення диверсійної діяльності по відношенню до ворога;
- протидія інформаційній війні, психологічним атакам ворога;
- підтримка патріотичного духу населення тощо [6, с. 55].

Реалізація вказаних цілей можлива за умови виконання територіальною обороною завдань в умовах мирного часу, за наявності військової загрози та під час війни:

1. Під час миру:

- планування діяльності територіальної оборони у випадку війни чи військової загрози;
- взаємодія з іншими правоохоронними органами;
- створення матеріально-технічного запасу;
- військово-патріотична діяльність серед населення;
- запобігання міжетнічним конфліктам та протиріччям;
- інформаційно-психологічна діяльність;
- сприяння оперативним штабам у випадку надзвичайних ситуацій [10, с. 55].

2. За наявності військової загрози:

- охорона та захист державного кордону;
- забезпечення діяльності відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування;
- охорона стратегічно важливих об'єктів;
- протидія диверсійно-розвідувальним силам, незаконним збройним формуванням;
- евакуація з прикордонних зон;
- аварійно-рятувальні роботи;
- участь у мобілізаційних заходах [6, с. 56].

3. Під час війни (завдання розмежовуються у зв'язку з видом територіальної оборони під час війни в залежності від дислокації).

Види територіальної оборони під час війни в залежності від дислокації:

- 1) тероборона в зоні військових дій ЗСУ;
- 2) тероборона на території окупованої ворогом;
- 3) тероборона в глибині держави під час війни [6, с. 54].

Завдання тероборони в зоні військових дій ЗСУ:

- утримання базових районів та допомога військовим силам;
- оборона населених пунктів;
- виконання окремих бойових завдань;
- заходи інформаційно-психологічної протидії ворогові;
- евакуація;
- підготовка до можливої окупації;
- проведення аварійно-рятувальних заходів;
- відновлення інфраструктури після визволення території.

Завдання тероборони на території окупованої ворогом:

- забезпечення діяльності військових формувань в тилу ворога;
- партизанська війна;
- диверсії;
- таємне зберігання зброї, спецзасобів та іншого матеріально-технічного забезпечення;
- коригування ракетних та авіаційних ударів;
- розвідка;
- морально-психологічна підтримка населення;
- захист населення тощо [6, с. 56-57].

Завдання тероборони в глибині держави під час війни:

- адаптація населення до війни на території держави;
- підтримання правового режиму воєнного стану;
- забезпечення мобільності військ [6, с. 57].

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

2.1. Система законодавства в сфері правового регулювання територіальної охорони

Система законодавства в сфері правового регулювання територіальної охорони складається з низки нормативно-правових актів, які відрізняються різною юридичною силою та місцем в ієрархії НПА.

Конституція України – ст. 17 «Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [5].

Закон України «Про оборону України» - врегульовує питання адміністративно-правового регулювання територіальної оборони. Наприклад, частина завдань в сфері організації територіальної оборони покладається на місцеві органи публічної влади.

Положення про територіальну оборону України (Указ Президента України від 23.09.16 р. № 06/2016):

- конкретизує завдання та заходи щодо підготовки і ведення даного виду оборони в Україні;
- визначає системи органів публічної влади України, їх повноваження та завдання, перелік заходів і шляхів їх підготовки, реалізація в сфері розвитку територіальної оборони на місцевому рівні;
- поділяє територію держави на зони територіальної оборони з оперативними штабами (в мирний час такі штаби відпрацьовують плани

оборони ввіреної території, формування матеріально-технічної бази батальйону, схему взаємодії з військовими формуваннями, перелік мобілізаційних заходів тощо).

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»» закріплює наступні положення:

- «створення цілісної системи територіальної оборони» [26] ;
- «розвиток спроможностей сил територіальної оборони Збройних Сил України та руху опору за підтримки громадянського суспільства» [26];
- «потужна територіальна оборона, яка у взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, згуртуванню суспільства, патріотичному вихованню громадян, наданню обороні України всенародного характеру та готовності населення до оборони держави» [26];
- «нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань» [26] та інші.

Зокрема, у лютому 2021 р. до порядку денного 4 сесія ІХ скликання Верховної Ради України було включено питання про розгляд Проекту Закону про територіальну оборону України (№ 4504 від 16.12.2020 р., подано народним депутатом Шараськін А.А.) [15].

Слід зауважити, що даний законопроект було розроблено:

- 1) за погодженням з відповідними групами військових експертів, представниками громадських організацій та Радою національної безпеки й оборони України;
- 2) з урахуванням кращого досвіду таких країн, як Естонія, Швейцарія, Польща та Швеція;
- 3) на основі філософського підходу «я захищаю місце в якому живу – я захищаю Україну» [15];

- 4) включає в себе закріплення права на вогнепальну зброю;
- 5) відсутність відповідних навчально-тренувальних центрів для територіальної самооборони, необхідність придбати спорядження та форму за власні кошти представників тероборони.

Програми «Територіальної оборони» (приклади):

- 1) Районна цільова програма територіальної оборони Маловисківського району на 2020-2022 рр.;
- 2) Програма розбудови територіальної оборони Херсонської області на 2020-2022 рр.;
- 3) Програма територіальної оборони Дворічанського району на 2020-2021 рр.;
- 4) Програма забезпечення проведення заходів мобілізації та територіальної оборони в селищній раді на 2019-2020 рр. (Колківська ОТГ);
- 5) Цільова програма територіальної оборони у Миколаївській області та інші.

Програми територіальної оборони мають різні строки їх реалізації, різні рівні (обласні, районні, селищні) тощо.

Недоліки розвитку правового регулювання територіальної оборони:

- активний розвиток територіальної самооборони відбувається лише там, де активно в даний процес включаються органи місцевого самоврядування (зокрема, орендують полігони, купують спорядження);
- проекти законів про територіальну самооборону, на думку окремих експертів, містять ряд ризиків, зокрема, ризик розвитку сепаратистських рухів, утворення незаконних воєнних формувань на основі територіальної самооборони, ризик федералізації держави;
- недосконале врегулювання функцій, повноважень та завдання органів місцевого самоврядування в сфері співпраці з територіальною обороною;

- відсутність належної військової підготовки та освіти у керівництва місцевої виконавчої влади;
- недоліки правового регулювання в сфері збереження матеріально-технічного забезпечення територіальної оборони;
- проблеми фінансування територіальної оборони;
- протиріччя між програмами територіальної оборони регіональних рівнів та законодавством України в даній сфері;
- не достатній рівень фінансування батальйонів територіальної оборони;

Напрями вдосконалення правового регулювання територіальної оборони

- підготовка та навчання батальйонів територіальної оборони не тільки у випадку надзвичайного стану;
- відновлення спеціальних формувань територіальної оборони (наприклад, авіаційних, автомобільних, залізничних, водних, медичних формувань).

2.2. Контроль та регулювання діяльності територіальної оборони

Серед державних органів виконавчої, законодавчої влади, органів місцевого самоврядування, які врегульовують діяльність територіальної оборони слід виділити наступні:

- 1) законодавчий орган – Верховна Рада України (законодавче закріплення державної політики в сфері територіальної оборони);
- 2) виконавчі органи – Кабінету Міністрів України (формування, реалізація, фінансування політики в сфері територіальної охорони), обласні та районі державні адміністрації;
- 3) Збройні Сили України – Генеральний Штаб ЗСУ (повсякденний організація, управління, взаємодія, ресурсне забезпечення територіальної оборони);
- 4) органи місцевого самоврядування

Відповідно до законодавства, яке врегульовує правовий статус територіальної оборони основне керівництво теробороною покладається на Генеральний штаб ЗСУ.

Так, Закон України «Про оборону України» визначає, що Генеральний штаб Збройних Сил України в т.ч. і «здійснює контроль за станом бойової та мобілізаційної готовності і боєздатності органів управління, з'єднань, частин, установ і організацій військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та для виконання завдань територіальної оборони» [13].

Роль та значення органів місцевої публічної влади у діяльності територіальної оборони.

Як зазначалося нами раніше – територіальна оборона ґрунтується на принципі захисту певної адміністративно-територіальної одиниці (областей, районів, селищних і т.д.) та передбачає активну участь у її формуванні і діяльності місцевих органів публічної влади: місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Діяльність місцевих органів публічної влади ґрунтується на виконанні та дотриманні таких, нормативно-правових актів, як:

- Закон України «Про оборону України»;
- Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»;
- Указ Президента України від 23 вересня 2016 року № 406/2016 «Про Положення про територіальну оборону України».

До функцій місцевих органів публічної влади в сфері забезпечення територіальної оборони відносяться:

- підтримка територіальної самооборони у випадку введення надзвичайних станів;
- забезпечують засобами виконання завдань територіальну оборону з залученням підприємств та матеріально-технічних ресурсів адміністративно-територіальної одиниці;
- створюю, контролюють та зберігають матеріально-технічні запаси територіальної оборони;
- організовують оперативні штаби територіальної оборони;
- розробляють та впроваджують відповідні цільові програми територіальної оборони.

Наприклад, Програма розбудови територіальної оборони Херсонської області на 2020-2022 рр. ініціатором якої виступила Херсонська обласна державна адміністрація, розробником – Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи обласної

державної адміністрації, співвиконавцями – районні державні адміністрації, Херсонський обласний військовий комісаріат, міськвиконкоми, об'єднані територіальні громади [14].

Програма містить такі розділи:

1. Паспорт програми.
2. Проблеми на які зорієнтована програма.
3. Мета програми.
4. Способи та засоби її реалізації.
5. Джерела фінансування програми.
6. Строки її виконання.
7. Завдання програми, її результативні показники.
8. Очікування результати ефективності.
9. Координація в сфері реалізації програми.
10. Контроль за виконанням програми [14].

Склад територіальної оборони, її обсяг залежить від територіальної зони її дислокації. Наприклад, в Херсонській області станом на початок 2021 р. територіальна оборона складається з 4 тис. військовозобов'язаних, окремого стрілецького батальйонна, окремої бригади ТрО у складі управління та 6 окремих батальйонів [11].

За час існування територіальної оборони Херсонської області було проведено 4 навчальних зборів; 6 тис. підготовлених військослужбовців. В умовах ескалації військової агресії з боку РФ в 2021 р. територіальна оборона Херсонської області прийняли участь в позапланових навчальних зборах основними завданнями яких визначено «посилення охорони та захисту державного кордону»;

- «забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, розгортання військ (сил)»;

- «охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій»;

- «боротьби з диверсійними силами противника, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями»;
- «підтримання правового режиму воєнного стану» [11].

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми дійшли наступних висновків.

В 1998 р. в Україні було запроваджено нову систему військово-адміністративного розподілу держави, яке визначило в т.ч. і завдання з територіальної оборони та її забезпечення у визначених межах.

Прикладами батальйонів територіальної самооборони у містах прифронтової зони, яка знаходиться в зоні найбільшого ризику диверсій з боку бойовиків, є: Краматорськ, Бахмут, Покровську, Мар'їнка, Волноваха, Маріуполь та інші.

В межах територіальної оборони діють громадські організації: Громадське формування загін територіальної оборони м. Києва «Самооборона Києва»; Громадське формування з охорони громадського порядку загін територіальної оборони самооборона Київської області. «Добровільна народна дружина самооборони Херсонської області» та інші.

Передумовами формування територіальної оборони також став позитивний досвід зарубіжних країн в цій сфері. Не зважаючи на різні підходи, традиції та історію формування і діяльності територіальної оборони, її ефективність є доведеним фактом. Проте, 100% калька з іноземного досвіду в сфері правового регулювання територіальної оборони в межах українських реалій. аадже необхідно враховувати особливості нашого суспільства та держави.

Дослідження правового статусу територіальної оборони в науці та практиці юриспруденції здійснювалося за наступними напрямками:

- розробка нових принципів та вдосконалення системи територіальної оборони;
- оцінка ефективності діяльності територіальної оборони ляхом застосування ретроспективного методу дослідження;

- перехід від принципу «ЗСУ – для територіальної оборони» до принципу «територіальна оборона – для ЗСУ»;
- досвід іноземних країн в сфері територіальної оборони;
- роль територіально оборонив в процесах де окупації та реінтеграції окупованих українських територій;
- мистецтво територіальної оборони. до мети функціонування територіальної оборони також відносяться: захист мирного населення;
- підвищення боєздатності військових частин, воєнізованої поліції; проведення диверсійної діяльності по відношенню до ворога;
- протидія інформаційній війні, психологічним атакам ворога; підтримка патріотичного духу населення тощо.

Система законодавства в сфері правового регулювання територіальної охорони складається з низки нормативно-правових актів, які відрізняються різною юридичною силою та місцем в ієрархії НПА.

Недоліки розвитку правового регулювання територіальної оборони:

- активний розвиток територіальної самооборони відбувається лише там, де активно в даний процес включаються органи місцевого самоврядування (зокрема, орендують полігони, купують спорядження);
- проекти законів про територіальну самооборону, на думку окремих експертів, містять ряд ризиків, зокрема, ризик розвитку сепаратистських рухів, утворення незаконних воєнних формувань на основі територіальної самооборони, ризик федералізації держави;
- недосконале врегулювання функцій, повноважень та завдання органів місцевого самоврядування в сфері співпраці з територіальною обороною;
- відсутність належної військової підготовки та освіти в у керівництва місцевої виконавчої влади;

- недоліки правового регулювання в сфері збереження матеріально-технічного забезпечення територіальної оборони;
- проблеми фінансування територіальної оборони;
- протиріччя між програмами територіальної оборони регіональних рівнів та законодавством України в даній сфері;
- не достатній рівень фінансування батальйонів територіальної оборони;

Напрями вдосконалення правового регулювання територіальної оборони:

- підготовка та навчання батальйонів територіальної оборони не тільки у випадку надзвичайного стану;
- відновлення спеціальних формувань територіальної оборони (наприклад, авіаційних, автомобільних, залізничних, водних, медичних формувань).

Серед державних органів виконавчої, законодавчої влади, органів місцевого самоврядування, які врегульовують діяльність територіальної оборони слід виділити наступні:

- 5) законодавчий орган – Верховна Рада України (законодавче закріплення державної політики в сфері територіальної оборони);
- 6) виконавчі органи – Кабінету Міністрів України (формування, реалізація, фінансування політики в сфері територіальної охорони), обласні та районні державні адміністрації;
- 7) Збройні Сили України – Генеральний Штаб ЗСУ (повсякденний організація, управління, взаємодія, ресурсне забезпечення територіальної оборони);
- 8) органи місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воєнна історія. Міністерство оборони України: офіційна веб сторінка. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/istoriya.html> (дата звернення: 09.11.20)
2. Єфімов Г.В. Музика О.О., В'яткін Ю.О. Сепаратизм, стабілізаційні дії, територіальна оборона – співвідношення понять, історія та сучасність. *Військово-науковий вісник*. № 34 (2020). С.27-41.
3. Завальний М.В. Контроль держави за здійсненням недержавної правоохоронної діяльності. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 3. С. 22–29.
4. Йокубаускас В. Територіальна оборона у Литві в кінці 30-х років ХХ століття. *Військово-науковий вісник*. № 33 (2020): С.140-159.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення –21.11.20 р.)
6. Лобко М.М., Саганюк Ф.В., Устименко О.В. Територіальна оборона як резерв посилення спроможності сил оборони. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. Випуск 1 (17) / 2018. С.49-69.
7. Лобко М.М. Територіальна оборона України як фактор посилення обороноздатності держави. *Наука і оборона*. 2'2018. С. 29-39.
8. Лук'янов О. 11-ий батальйон територіальної оборони «Київська Русь»: етапи формування та участь у бойових діях під час проведення АТО. *Наукові записки: Серія «Історія»*. С. 101-103.
9. Мочков О.Б. Особливості формування управління системою територіальної оборони у забезпеченні національної безпеки України. *Економіка та держава*. Том 1 № 3(15) (2020). С. 66-70.

10. Мочков О.Б. Перспективи правового забезпечення діяльності системи територіальної оборони в Україні. *Економіка та держава*. Том 1 № 4(16) (2020). С. 59-63.

11. На Херсонщині стартували навчання територіальної оборони. Херсонська обласна державна адміністрація: офіційна веб сторінка. URL: <https://khoda.gov.ua/na-hersonshhin%D1%96-startuvali-navchannja-teritor%D1%96alno%D1%97-oboroni%C2%A0> (дата звернення: 10.04.21)

12. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15.06.2004 р. № 648/2004 (втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#top> (дата звернення: 14.11.20)

13. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 14.11.20)

14. Програма розбудови територіальної оборони Херсонської області на 2020-2022 рр. URL: <https://khoda.gov.ua/programa-rozbudovi-teritor%D1%96alno%D1%97-oboroni-hersonsko%D1%97-oblast%D1%96-na-2020-%E2%80%93-2022-roki--proekt--> (дата звернення: 18.11.20)

15. Проект Закону про територіальну оборону України (№ 4504 від 16.12.2020 р., подано народним депутатом Шараськін А.А. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70682 (дата звернення: 14.11.20)

16. Романенко Є.О., Мотренко Т.В., Жукова І.В. В Україні може нарешті з'явитися територіальна оборона. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, Київ; Варшава, 07 лютого 2021 р. / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Варшава: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С.104-114.

17. Романченко І.С., Фролов В.С., Палій В.В. Шляхи підвищення ефективності системи управління територіальною обороною України. *Наука і оборона* 4'2009. С. 6-11.

18. Сокурєнко В. В. Недоліки деяких законодавчих актів в сфері оборони. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Право. 2014. Вип. 2. С. 139-145.

19. Сокурєнко В. Особливості організації оборони в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 172-177.

20. Територіальна оборона в Україні: діяти знову доводиться в авральному режимі Made for minds: офіційна веб сторінка URL: <https://www.dw.com/uk/terytorialna-oborona-v-ukraini-diiaty-znovu-dovodytsia-v-avralnomu-rezhymi/a-57122422> (дата звернення: 14.11.20)

21. Територіальна оборона в Україні: чому досі все лише на папері. Made for minds: офіційна веб сторінка URL: <https://www.dw.com/uk/terytorialna-oborona-v-ukraini-chomu-dosi-vse-lyshe-na-paperi/a-56144143> (дата звернення: 14.11.20)

22. Щипанський П.В., Затинайко О.І., Павленко В.І. Визначення завдань територіальної оборони України з урахуванням історичних аспектів та досвіду держав-членів НАТО і ЄС. *Воєнно-прикладні питання системного аналізу та математичного моделювання*. №2(69) 2020. С. 122-126.

23. Янюк С. Досвід зарубіжних країн у застосуванні механізмів державного регулювання територіальної оборони. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2019, вип. 4(43). С.97-106.

24. Янюк С. Територіальна оборона України: механізми реалізації. *Актуальні проблеми державного управління*. № 2(74)-2018. С. 121-124.

25. Янюк С. Територіальна оборона як протидія загрозам національній безпеці України. *Механізми державного управління*. № 1(77)-2019. С. 94-99.

26. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України №121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 14.11.20)